

## СТРУКТУРИЗАЦІЯ ЕГО-СТАНІВ МОЛОДІ ІЗ РІЗНИМ ТИПОМ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

*У представленій статті йдеться про особливості структуризації Его-станів особистості із різним типом особистісної ідентичності (зокрема, дифузною, мораторієм, псевдопозитивною, позитивною). Серед різних варіантів Его-станів особистості визначена особлива важливість актуалізації стану Дорослого, завдяки чому приймаються більш конструктивні й осмислені життєві рішення.*

*Встановлено, що у молоді із дифузним типом особистісної ідентичності спостерігається найбільш ускладнена траєкторія психосоціальної адаптації, а у молоді із позитивним типом особистісної ідентичності – найбільш адаптивний варіант структуризації Его-станів.*

**Ключові слова:** Его-стан, структуризація, Я-Дитини, Я-Родителя, Я-Дорослого, особистісна ідентичність, адаптація.

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі виникла необхідність вивчати і враховувати ті зміни, яких зазнають характеристики особистості в умовах сучасних соціальних процесів. До таких, зокрема, належать: свідоме відчуття власної унікальності, внутрішньої totoжності, часової безперервності, внутрішньої гармонії та єдності; синтез образів себе та дитячих ідентифікацій в осмислене ціле.

Результат інтеріоризації елементів зовнішніх реальних транзакцій особистості представлено певними організованими внутрішніми системами когніцій, перцепцій, конотацій, афектів і мотивів, які пов'язані між собою певним загальним принципом, але одночасно частково відділені один від одного в цілях адаптації та захисту. Ці підсистеми отримали у психології назву "Его-стани".

Необхідність у проведенні досліджень на вказану тему зумовлюється тим, що актуальний Его-стан характеризує стратегії поведінки, особливості емоційної й когнітивної сфер особистості в тих чи інших ситуаціях. Для кожної дорослої людини важливим є достатній розвиток Его-стану Дорослого, завдяки чому приймаються більш конструктивні та осмислені життєві рішення. Е. Берн зазначав, що іноді людина не дозволяє собі актуалізувати певні стани "Я", позначаючи цей процес виключенням. З виключенням Его-стану Дорослого зникає "доросла" здатність до оцінки дійсності. Замість цього відбувається лише внутрішній діалог між Его-станами Родителя й Дитини, внаслідок чого дії, почуття і думки будуть відображенням цієї постійної боротьби.

Особистість юнацького віку здатна досягти достатнього рівня інтелектуального розвитку, активно, масштабно й глибоко рефлексувати свій внутрішній світ, визначати унікальність, формувати цілісний "Я-образ", самовизначатися у життєвих і професійних планах, системі моральних цінностей, принципів, норм і правил поведінки. Цей період є надзвичайно важливим і складним в житті молодої людини.

**Результати теоретичного аналізу.** Вивченню проблеми Его-станів особистості присвячені роботи таких дослідників як: Г. Асланян, Е. Берн, Д. Джонгвард, Е. Еріксон, Т. Кейлер, С. Олендаренко, Й. Стюарт, П. Федерн; дослідженню особистісної ідентичності – М. Боришевський, Дж. Бріквел, Дж. Марсія, Дж. Тернер. Важливими у даному ракурсі є також концептуальні положення П. Горноста, І. Кона, Т. Романової, В. Століна, З. Фрейда, Н. Чепелевої, Л. Шнейдер.

На думку Е. Берна, Его-стани більш реальні, ніж особистість, які до певної міри визначають не тільки психологічну, але й соціальну реальність. Людина, на його думку, презентує, виявляє себе в таких Его-станах, як: Дитина, Родитель, Дорослий [2].

Его-станіві Дитини характерна дитяча емоційність, інфантильність, допитливість, довірливість, винахідливість. Ця позиція виявляється або через форму дитячого безпосереднього ставлення до світу, яка криється у творчості, природності, спонтанності, геніальності, надмірному оптимізмі, або в архаїчному варіанті – злості, упертості, легковажності.

Я-Родителя – джерело соціально-нормативної інформації, соціальних постав і стереотипів поведінки, засвоєних із зовнішнього світу: категоричність і самовпевненість, схильність до повчань, критичне оцінювання поведінки інших.

Я-Дорослої людини – основа реалістичної і логічної, організованої й адаптивної поведінки, орієнтація на збір та аналіз об'єктивної інформації, розвиненість почуття відповідальності, ознака поміркованої імпульсивності.

Кожен Его-стан є цілісним і складається із певних елементів: думати, відчувати, переживати, діяти (тобто, мова йде про когнітивний, почуттєво-емоційний, поведінково-конативний аспекти). Поряд із цим, Его-стани Дитини та Родителя можна представити у різних варіаціях. Зокрема, за Д. Джонгвардом, перший – у варіанті Бунтівної, Вільної та Адаптивної, а другий – Турботливого та Контролюючого.

Однією з результуючих дії певних соціально-психологічних механізмів (мова йде передусім про ідентифікацію та сепарацію у їхніх психосоціальних варіаціях), структуризації Его-станів є ідентичність, особистісна зокрема. Сучасна дослідниця Л. Шнейдер виділяє та описує п'ять її типів:

- дифузний тип ідентичності характерний для людей, які не мають чітких завдань, цінностей і переконань і які не намагаються їх активно формувати;
- передчасна ідентичність – людині, яка не переживала кризи ідентичності, і володіє певним набором цінностей, переконань, які не сформовані самостійно;
- тип ідентичності мораторій характерний для людини, яка перебуває в стані кризи ідентичності та активно намагається вирішити його, випробовуючи різні варіанти;
- псевдопозитивна ідентичність – особі, яка заперечує свою унікальність або ж навпаки, її амбіційно підкреслює з переходом в стереотипізацію своєї поведінки;
- позитивна ідентичність характерна для людини, яка пройшла період кризи і самодослідження, сформувавши при цьому певну сукупність особистісно значущих для себе цілей, цінностей і переконань, які забезпечують їй почуття спрямованості та усвідомленості життя [12].

Незважаючи на широке коло праць, присвячених дослідженню різних сторін проблеми Его-станів особистості, маловивченими залишаються особливості їхньої структуризації у контексті феномену особистісної ідентичності.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлює мету нашого дослідження – виявлення особливостей структуризації Его-станів у молоді із різним типом особистісної ідентичності.

**Методика та процедура дослідження.** Дослідженням було охоплено 90 осіб віком від 17 до 20 років студентів гуманітарних факультетів (61 % дівчат, 39 % хлопців) Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.

У ході дослідження було використано такі методики: методику вивчення особистісної ідентичності Л. Шнейдер, тест "Его-стани" Е.Берна в адаптації Т.Партико та Г.Кучерявої, модифікаційний опитувальник для виявлення функціональних Его-станів Д.Джонгварда.

**Отримані результати та їхній аналіз.** У більшості ситуацій у респондентів досліджуваної вибірки переважає актуальний Его-стан Дорослого (48,2 %), що є основою реалістичної і логічної, організованої й адаптивної поведінки, ознакою успішного орієнтування, наявності розвиненого почуття відповідальності, поміркованої імпульсивності, несхильності до повчань.

Дещо у меншій кількості респондентів провідним виявився Его-стан Дитини (34,3 %). Поряд із цим, у переважній більшості досліджених найчастіше відбувається актуалізація Его-стану Бунтівної Дитини (42,9 %), який характеризується протестами, неслухняністю та протидією встановленим правилам. До актуалізації стану Адаптивної Дитини схильні 26,2 % респондентів, що свідчить про здатність швидко пристосуватися до різних змін, передусім що стосується емоційного аспекту. Найменше (16,8 %) студентів легко актуалізують Его-стан Вільної Дитини, який характеризується спонтанністю, імпульсивністю та егоцентричністю. У 14,3 % студентів виявлено змішані типи.

Лише 10 % респондентів найчастіше перебувають в актуальному стані Родителя, який є ознакою дотримання, визнання соціально-нормативної інформації, соціальних постав і стереотипів поведінки, засвоєних із зовнішнього світу (мова йде про категоричність, самовпевненість, схильність до повчань, критичне оцінювання поведінки інших). Поряд із цим, у більшій половині студентської молоді це відбувається у варіанті Турботливого Родителя (55,1 %), що свідчить про демонстрування поведінки розуміючого, заспокоюючого, підтримуючого агента. Стан Контролюючого Родителя найчастіше актуалізує трохи більше третина респондентів (37,1 %). Цей стан характеризується поведінкою контролю, критики й домінування. Також виявлено групу змішаного типу, до якого відносяться респонденти без визначеного провідного стану Родителя (7,1 %). Можна вважати, що студенти демонструють функціональні зразки поведінки Турботливого або Контролюючого Родителя, які чергуються в залежності від ситуації.

У 8,6 % респондентів не було чітко визначеного провідного Его-стану у цілому, тому їх було віднесено до категорії змішаних, що можна пояснити контамінацією Его-станів, а можливо й більш легкою здатністю до маніпулювання ними.

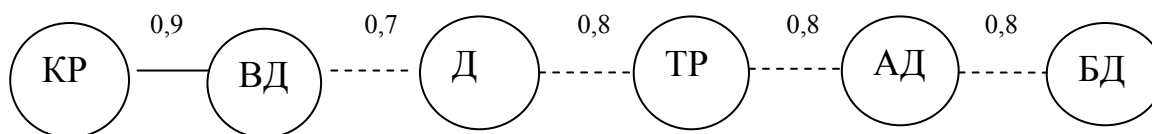
У результаті проведеного однофакторного дисперсійного аналізу за критерієм тип особистісної ідентичності виявлено, що в Его-стані Адаптивної Дитини частіше перебувають особи з позитивним типом особистісної ідентичності, а рідше – мораторієм. Поведінку Контролюючого Родителя частіше демонструють особи, в яких діагностовано такий тип особистісної ідентичності як мораторій, а рідше – дифузний. В Его-стані Турботливого Родителя частіше перебувають особи із псевдопозитивним типом особистісної ідентичності, а рідше – дифузним. Его-стан Дорослого частіше демонструють особи із псевдопозитивним і позитивним типом особистісної ідентичності, а рідше – дифузним. До Его-стану Вільної Дитини частіше апелюють особи із псевдопозитивним типом, а рідше – позитивним. В Его-стані Бунтівної Дитини частіше перебувають особи з типом особистісної ідентичності мораторій, а рідше – дифузним.

Помітно, що найбільш легко маніпулює, змінює режим перебування в певному актуальному Его-стані представник псевдопозитивного типу особистісної ідентичності. Мова йде передусім про такі Его-стани як: Дорослого, Контролюючого й Турботливого Родителя, Вільної Дитини. Найменш це

вдається реалізувати представникам дифузного типу особистісної ідентичності і мораторію. Останній, у свою чергу, часто перебуває в Его-стані Бунтівної Дитини і Контролюючого Родителя.

Застосування кореляційного аналізу дозволило виявити особливості структуризації Его-станів в осіб із різним типом особистісної ідентичності. На рис. 1 представлено результати респондентів із дифузним типом особистісної ідентичності.

Фігура, утворена в результаті побудови кореляційної плеяди, проста й незамкнена, в ній не виявлено центрального ядра. Поряд із цим, у ній присутні шість складових, які утворюють між собою лінійний зв'язок. Звертає на себе увагу найсильніший зв'язок між Его-станами Контролюючого Родителя та Вільної Дитини, що свідчить про те, що чим більше суб'єкт критикує інших (у т. ч. деструктивно), турбується про них, контролює, тим більше він сам демонструє кардинально протилежну поведінку тій, яку вимагає від інших. Це власне підтверджує наявну в літературі соціально-психологічну характеристику осіб із дифузним типом особистісної ідентичності (Дж. Марсія, Л. Шнейдер). Мова йде про певну розмитість і дихотомічність в сутності їхньої особистісної ідентичності. Звертає на себе увагу відсутність у кореляційній плеяді Его-стану Дорослого.

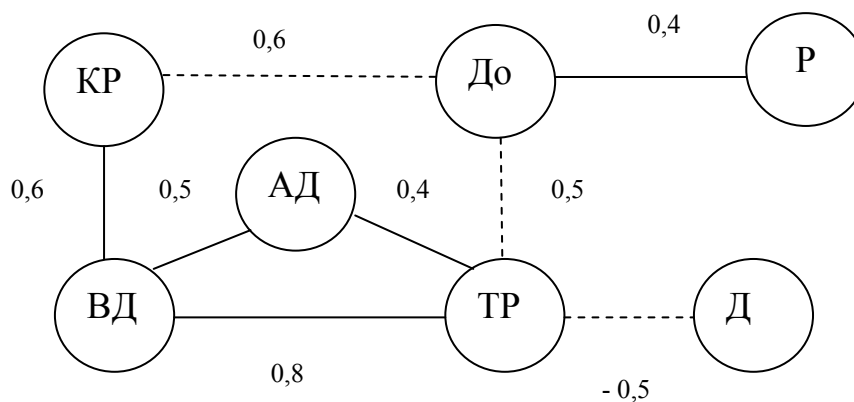


**Рис. 1. Кореляційна плеяда структуризації Его-станів у респондентів із дифузним типом особистісної ідентичності**

*Примітки:* КР – Контролюючий Родитель; ВД – Вільна Дитина; Д – Дитина; ТР – Турботливий Родитель; АД – Адаптивна Дитина; БД – Бунтівна Дитина.

Одиначною безперервною лінією позначені кореляційні зв'язки на рівні  $p \leq 0,01$ , одиначною пунктирною – на рівні  $p \leq 0,05$ .

Із представленої кореляційної плеяди результатів респондентів із особистісною ідентичністю мораторій видно, що її форма складна, але й не заплутана (рис. 2).



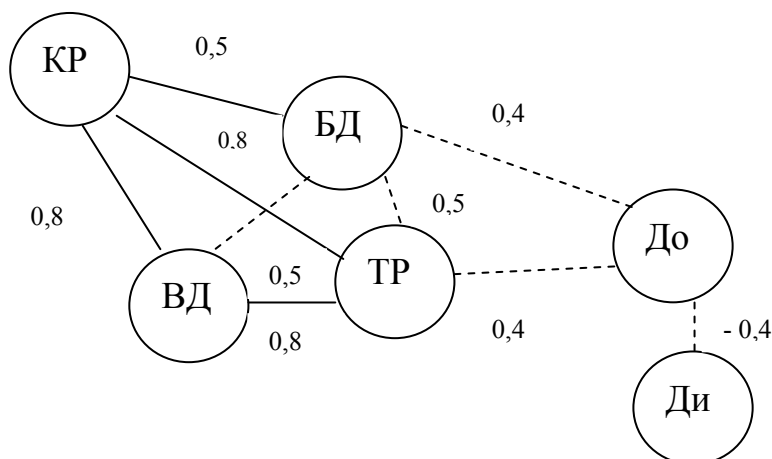
**Рис. 2. Кореляційна плеяда структуризації Его-станів у респондентів із типом особистісної ідентичності мораторій**

*Примітки:* До – Дорослий; Р – Родитель; КР – Контролюючий Родитель; ВД – Вільна Дитина; АД – Адаптивна Дитина; Д – Дитина; ТР – Турботливий Родитель; До – Дорослий.

Одиначною безперервною лінією позначені кореляційні зв'язки на рівні  $p \leq 0,01$ , одиначною пунктирною – на рівні  $p \leq 0,05$ .

У ній наявні сім структурних складових, які мають між собою зв'язок. Помітним стає певна форма структуризації Его-станів з високим значущим кореляційним зв'язком. Зокрема, сильним зв'язком пов'язані між собою такі Его-стани як Турботливий Родитель та Вільна Дитина. Це, на нашу думку, свідчить про те, що чим більше людина презентує себе в якості Турботливого Родителя, тим більше вона демонструє поведінку Вільної Дитини. Поряд із цим, можемо прослідкувати і зворотній зв'язок між Его-станами Дитини та Турботливого Родителя. У цілому можна зауважити, що респонденти, в яких діагностовано такий тип особистісної ідентичності як мораторій знаходяться у стані кризи, за якої вони активно намагаються віднайти певний стійкий Его-стан, випробуючи себе у всіх можливих сферах та

ролях. Хоча провідним, організуючим Его-станом у даному випадку виступає Турботливий Родитель. Також відмітимо, що у кореляційній плеяді респондентів із особистісною ідентичністю мораторій наявний Его-стан Дорослого, а відсутній – Бунтівної Дитини. Результати особливостей структуризації Его-станів у респондентів із псевдопозитивним типом особистісної ідентичності представлено на рис. 3. У даному випадку форма кореляційної плеяди складна, замкнена, певні складові в ній виглядають заплутаними. У структурній формі характеристика системи поведінка-когніція-емоція є неоднозначною. У структурі кореляційної плеяди наявні десять складових. Структуротвірними центрами виступають такі Его-стани як Турботливий Родитель і Бунтівна Дитина. Загалом, можна зауважити, що у респондентів із псевдопозитивним типом особистісної ідентичності структура Его-станів виглядає дещо структурно "роздутою" і дихотимічною. Відмітимо наявність у кореляційній плеяді респондентів із псевдопозитивною особистісною ідентичністю наявний Его-стан Дорослого, а відсутність – Адаптивної Дитини.

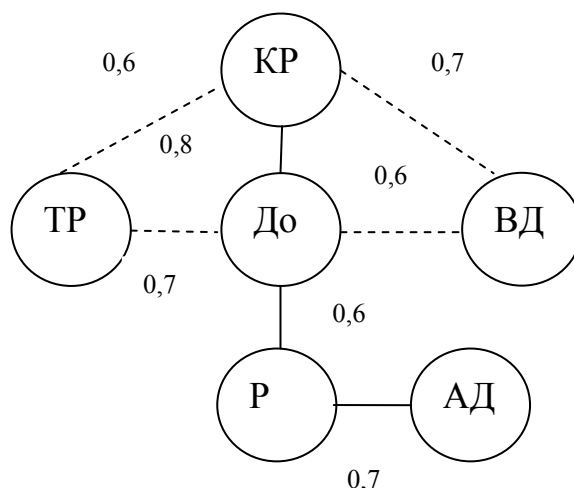


**Рис. 3. Кореляційна плеяда структуризації Его-станів у респондентів із псевдопозитивним типом особистісної ідентичності**

*Примітки:* БД – Бунтівна Дитина; КР – Контролюючий Родитель; ВД – Вільна Дитина; ТР – Турботливий Родитель; До – Дорослий; Ди – Дитина.

Одиною безперервною лінією позначені кореляційні зв'язки на рівні  $p \leq 0,01$ , одиною пунктирною – на рівні  $p \leq 0,05$ .

Результати осіб із позитивним типом особистісної ідентичності представлено на рис. 4.



**Рис. 4. Кореляційна плеяда структуризації Его-станів у респондентів із позитивним типом особистісної ідентичності**

*Примітки:* ВД – Вільна Дитина; КР – Контролюючий Родитель; ТР – Турботливий Родитель; До – Дорослий; Р – Родитель; АД – Адаптивна Дитина.

Одиною безперервною лінією позначені кореляційні зв'язки на рівні  $p \leq 0,01$ , одиною пунктирною – на рівні  $p \leq 0,05$ .

Представлена кореляційна плеяда складна, в її структурі наявні шість складових. Структурованірною одиницею у даному випадку виступає передусім Его-стан Дорослого. Між Я-Дорослого і Я-Контролюючого Родителя відмічається зв'язок найбільшої сили. З огляду на представлену модель можна заключити, що такі особи найбільш легко й адаптативно здатні переключатися з одного на інший Его-стан. Звертає на себе увагу відсутність у кореляційній плеяді такого Его-стану як Бунтівна Дитина.

**Висновки.** У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що провідним Его-станом у переважній більшості студентської молоді є Его-стан Дорослого, що свідчить про їхню здатність усвідомлювати реальність, готовність брати на себе відповідальність, знаходити компроміси, самостійно приймати рішення, збирати факти та аналізувати отриману інформацію. У третини респондентів провідним Его-станом виявився стан Дитини (переважно Бунтівної). Рідше за все студенти актуалізують стан Родителя, причому якщо це й відбувається, то найчастіше у варіанті Турботливого: поведінка допомоги, підтримки по відношенню до людей.

У молоді із дифузним типом особистісної ідентичності не виявлено центрального ядра в структурній організації Его-станів, а Я-Дорослого виявилось виключеним взагалі. Такі особи демонструють найбільш ускладнену траєкторію психосоціальної адаптації.

Респонденти, в яких діагностовано такий тип особистісної ідентичності як мораторій, продемонстрували складну, не цілісну, але й не заплутану за характером структуру організації Его-станів. Чим більше такі особи презентують себе в якості Дорослого, тим більше вони прагнуть опікуватися іншими; чим більше вони демонструють поведінку Турботливого Родителя, тим більше вони здатні відчути та зрозуміти поведінку Вільної Дитини. Поряд із цим, чим більше така особа проявляє себе як Турботливий Родитель, тим менше її Его-стан відповідає поведінці Дитини. У цілому, представники такого типу особистісної ідентичності як мораторій здатні маніпулювати та контролювати (за потреби) своїми Его-станами. Така людина намагається активно добрати собі найбільш прийнятний варіант власної поведінки у взаємодії з іншими. Провідним, організуючим Его-станом у даному випадку виступає Турботливий Родитель.

У респондентів із псевдопозитивною особистісною ідентичністю структурованірною одиницею виступають такі Его-стани як Турботливий Родитель і Бунтівна Дитина. В них структура Его-станів виглядає складною, дещо структурно "роздутою" і дихотимічною.

У молоді з позитивним типом особистісної ідентичності виявлена чітка структура та чітко визначене структуроване ядро – Я-Дорослого. Їм характерне легке маніпулювання, регулювання власними Его-станами, що стає запорукою їхньої успішної адаптації.

Перспективи подальшого дослідження вбачаються у розробці певних соціально-психологічних рекомендацій, враховуючи отримані результати (передусім для осіб із дифузним і псевдопозитивним типом особистісної ідентичності). Особливої уваги вимагають особи із передчасним типом особистісної ідентичності, а також проблема контамінації Его-станів. Цікавим, на нашу думку, буде також вивчення життєвих позицій, сценаріїв на інших вікових етапах онтогенетичного розвитку людини (зокрема, в підлітковому віці у контексті проблеми залежності від Інтернет-технологій або комп'ютерних ігор).

## Використані джерела

1. Аринушкина Н. С. Об определении и типах идентичности / Н. С. Аринушкина // Мир психологии. – 2004. – № 2. – С. 48–53.
2. Асланян Т. С. Его-стани особистості Інтернет-залежних підлітків / Т. С. Асланян, С. В. Олендаренко // Психологічні перспективи. – 2012. – № 19. – С. 5-11.
3. Берн Э. Люди, которые играют в игры. Игры, в которые играют люди / Э. Берн. – М. : Прогресс, 1983. – 287 с.
4. Бодалёв А. А. О характеристиках идентификации и идентичности на ступени взрослости / А. А. Бодалёв // Мир психологии. – 2004. – № 2. – С. 93–98.
5. Гинзбург М. Р. Сформированность личностной идентичности как показатель успешности социализации в старшем подростковом и юношеском возрастах / М.Р. Гинзбург // Мир психологии. – 1998. – № 1. – С. 21–26.
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М., 1996.
7. Зеленська Т. Особливості статусів ідентичності особистості в умовах ступеневої освітньої підготовки / Т. Зеленська // Соціальна психологія. – 2011. – № 1 (45). – С. 111–124.
8. Ічанська О. М. Становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 "Вікова та педагогічна психологія" / О. М. Ічанська. – К., 2002. – 19 с.

9. Москаленко В. Діалектика ідентифікації та ідентичності в процесі самоідентифікації особистості / В. Москаленко, Т. Зеленська // Соціальна психологія. – 2011. – № 2 (46). – С. 3–18.
10. Стюарт Й. Основы Т.А.: Транзакционный анализ: [пер. с англ.] / Й. Стюарт, В. Джойс. – К. : ФАДА, ЛТД, 2002. – 393 с.
11. Чепелева Н.В. Ідентичність особистості в контексті психологічної герменевтики / Н.В. Чепелева // Наукові студії із соціальної та політичної психології: [зб. статей АПН України, Інститут соціальної та політичної психології / редкол.: С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський та ін.]. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 13 (16). – С. 13–25.
12. Шнейдер Л. Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики / Л. Б. Шнейдер. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. – 128 с.

Prymak Yu.

#### EGO-STATES STRUCTURING OF YOUNG PEOPLE WITH DIFFERENT TYPES OF PERSONAL IDENTITY

*The article deals with the ego-states structuring of personality with different types of personal identity (including diffuse, moratorium pseudopositive, positive). A person presents, finds itself in such ego-states as Child, Parent, Adult. Along with this, the ego-states of Child and Parent can be represented in different variations: the first one is in the form of Rebellious, Independent and Adaptable, and the second one is Caring and Controlling. The specific importance of actualizing such ego-state as Adult is determined, thanks to it more constructive and meaningful life decisions are made.*

*Applying the procedure of data analysis, the author describes the structuring peculiarities of ego-states in each particular case. It is determined that among young people with diffuse type of personal identity there is the most complicated trajectory of psychosocial representation.*

*It is found that respondents with such type of personal identity as moratorium have a complex, non-integrated, but not confusing in nature structure of ego-states. Leading, organizing ego-state in this case is Caring Parent.*

*Respondents with pseudopositive personal identity have such structure creative units as the following ego-states: Caring Parent and Rebellious Child. Their structure of ego-states is complicated, somewhat structurally "bloated" and dichotomic.*

*Young people with a positive type of personal identity have revealed clear structure and well-defined structure creative core – Self-Adult. They are characterized by easy manipulation, adjustment of their own ego-states that is the source to their successful representation and adaptation.*

**Key words:** *Ego-state, structuring, Self-Child, Self-Parent, Self-Adult, personal identity, adaptation.*

*Стаття надійшла до редакції 27.10.2014*